

lehet jellemzőbb, mint hogy 13 oldalas forrásjegyzék (1111–1123. o.) és 116 oldalas irodalomjegyzék (1124–1239. o.) tájékoztat a felhasznált adatok lelőhelyéről. Fentebb már érintettük, hogy a művet gazdag képanyag kíséri, amelyről a szintén részletes képjegyzék (1241–1262. o.) ad kellő eligazítást. Végül említést érdemel, hogy a kötetek első és hátsó előzéklapjain egy-egy, Nagy Béla szakértelmét dicsérő térkép mutatja be a meghívók keltezési helyeit és a bennük szereplő események helyszíneit.

Mészáros Kálmán

ANDREW UFFINDELL

NAPÓLEON 1814
Franciaország védelme

(Ford. Gondos László – Molnár György, Peko Publishing, Hadiakadémia sorozat, Budapest, 2021. 536 o. ISBN 978-615-5583-27-8)

Se szeri, se száma a francia forradalmi és a napóleoni háborúkkal foglalkozó szakirodalomnak, mivel ennek a közel negyedszázadnak (1792–1815) az eseményei mindig is érdekelték mind a történészeket, mind pedig a közvéleményt. Különösen így van ez I. Napóleon császár esetében, akinek üstökösszerű pályafutása, hadvezéri mivolta, háborúi, államszervező és birodalomépítő teljesítménye minden korban lenyűgözte az emberek többségét; barátot és ellenséget egyaránt. E nagy ember, a „zseniális zsarnok” bukásának története, amely lényegében a Nyeman folyó átlépésétől a waterloo-i csatamezőig tartott, úgyszintén nagy érdeklődésre tartott és tart számot mind a mai napig. Ám az oroszországi hadjárat, majd az európai felszabadító háborúk folyamatában a dráma nagy felvonásai (1812 – Borogyinó és a tragikus téli visszavonulás, 1813 – Lipcse, a „Népek csatája”, 1815 – a „Száz nap” és Waterloo) kerültek a figyelem előterébe, míg az 1814-es franciaországi hadjárat szinte el is felejtődött. Ez köszönhető talán annak, hogy Napóleon jó két és fél hónapos küzdelmét Franciaország és Párizs megvédésére sokáig afféle „reménytelen utóvédharcnak” tekintették, amely során a nagy szövetséges túlerő miatt törvényszerűen előbb-utóbb végül úgyis el kellett buknia. Ám mégiscsak ezek a hadműveletek vezettek a császár első lemondásához, miközben a nagy ellenfél, Sir Arthur Wellesley, Wellington hercege ezt a hadjáratot tartotta Napóleon legzseniálisabb hadvezéri alkotásának. Ezért is volt fontos, hogy Andrew Uffindell, a napóleoni korszak ismert angol történész szakértője 2009-ben egy önálló kötetet szentelt ennek a hadjáratnak, amely tavaly végre magyarul is napvilágot látott.

A szerző a szokásos köszönetnyilvánítások, illetve a kötet szerkesztési elveinek leszögezése után, a mű felvezetésében a híres 19. századi francia festő, Jean-Louis-Ernest Meissonier *A franciaországi hadjárat (1814)* című festményén keresztül mutatja

be azt a komplex feladatot, amelyet Napóleonnak meg kellett oldania, amikor a fent említett év elején szembeszegült a hazáját elárasztó szövetséges csapatokkal. Noha a történészek már többször is foglalkoztak pusztán a hadműveletek leírásával, ám a császár összetett tevékenységét, amely egyszerre irányult országa és trónja megmentésére, részleteiben még nem vizsgálta senki. Elsősorban ez inspirálta Uffindellt a könyv megírására, és persze az általánosan elterjedt, de többnyire hamis mítoszok és megállapítások cáfolatának szándéka.

Az első rész, amely *A közeledő veszedelem* címet viseli, három fejezetre oszlik. Az első a lipcsei csata utáni viszonyokat ismerteti, amikor a francia vereség következtében a Rajnai Szövetség felbomlott, és Napóleon szinte az összes szövetségesét (csatlósát) elvezítve Franciaországba szorult vissza. Ugyanakkor a szövetséges nagyhatalmak (Anglia, Orosz- és Poroszország, valamint az Osztrák Császárság) közti politikai érdekellentétek, valamint a veszteségek, illetve a meghosszabodott utánpótlási vonalak miatt az üldözés nem folytatódott azonnal. Sőt, 1813. november 10-én a frankfurti javaslatok alapján Napóleon megtarthatta volna az ún. „természetes határokat” (a Rajna bal partját). A császár azonban addig halogatta ezek elfogadását, amíg a koalíción belül megváltoztak a viszonyok, és december elején már az ő személyének mint a béke egyetlen akadályának az eltávolítása lett a szövetségesek kimondott célja. Ennek végrehajtására pedig december második felében három szövetséges hadsereg kelt át a Rajnán.

A második fejezet Franciaország 1814-es helyzetét és Napóleon tevékenységét mutatja be, amellyel a császár igyekezett felkészülni az újabb hadjáratra. Az ország anyagi és erkölcsi kimerülésével szembesülő uralkodó intézkedések sorozatával igyekezett további erőfeszítésekre sarkallni az adminisztrációt és a lakosságot, ám lényeges politikai engedményeket nem volt hajlandó tenni, így a többség jobbára csupán passzívan figyelte az eseményeket, míg az ellenzék egyre határozottabban szervezkedett. A sorozásnak való mind erélyesebb ellenszegülés, a fegyver- és felszerelési hiány, az itáliai, illetve a spanyol hadszíntéren való lekötöttség, a hazai, valamint a német területeken az erődök kényszerű biztosítása pedig azt eredményezte, hogy Napóleon alig egyharmadnyi erőt tudott a szövetségesekkel szembeállítani a főhadszíntéren, amelynek a többsége frissen sorozott újonc volt. A harcedzett parancsnoki karra, illetve a megerősített Császári Gárdára támaszkodva ugyanakkor a császár rendíthetetlen önbizalommal készült az összecsapásra.

A harmadik fejezet a szövetséges haderő viszonyait elemzi. Noha 1814 elején már több mint egymillió fő állt fegyverben Napóleon ellen, ezek nagy részét különböző hadszínterek és feladatok kötötték le, így a Franciaország szíve ellen irányuló támadásra nagyjából 350 000 fő volt fordítható több lépcsőben. Míg azonban a Rajna középső folyásánál átkelő, lendületes Gebhard Leberecht von Blücher marsall sziléziai hadseregét a porosz és orosz parancsnoki kar torzszalkodása, az utánpótlási nehézségek, illetve a csapatok szétszóródása akadályozta, addig a Svájcban keresztül felvonuló, Karl Philipp zu Schwarzenberg herceg vezette fősereget a szövetséges

uralkodók, diplomaták és kíséretük állandó beavatkozása a hadművelati tervezésbe, a politikai intrikák, illetve a sereg nagyságából adódó állandó ellátási problémák hátráltatták. A szövetséges csapatok jelentős részét szintén újoncok alkották, de a veteránokkal kiegészítve általában jó teljesítményt tudtak nyújtani; ugyanakkor a parancsnoki kar általános színvonala (különösen a lovasság esetében) hagyott maga után kívánnivalót.

A második, egyben legnagyobb rész, amely *A franciaországi hadjárat* címet kapta, foglalkozik közvetlenül magukkal a hadműveletekkel. Az első fejezet az invázió kezdeti lépéseit taglalja, amelynek során a szövetséges csapatok a Rajna teljes hosszában áttörték a francia kordonvédelmet, majd benyomultak a mögöttes területekre. Noha az északi szövetséges hadsereget Németalföldön sikerült feltartóztatni, addig a határmenti erődök körülzárása után Blücher északnyugatról, Metz irányából, míg Schwarzenberg Svájccon keresztül délnyugatról nyomult előre Párizs felé, maguk előtt tolva a sokkal gyengébb francia csoportosításokat. Noha eközben a szövetséges hadtestek között is rések keletkeztek, az nyilvánvaló volt, hogy erősítések és Napóleon személyes fellépése nélkül az offenzívát nem lehet megállítani, így a császár 1814. január 26-án csatlakozott hadseregéhez.

A második fejezet a hadszíntér viszonyait elemzi. A hadműveletek ugyanis Párizstól keletre, a Szajnától a Marne folyóig terjedő, közel 300 mérföld hosszú medencében folytak, amelyeknek a keleti fele terméketlenebb, míg a nyugati gazdagabb volt. E kisebb folyókkal, mocsarakkal, dombokkal és erdőkkel átszegdelte területet sűrű úthálózat kötötte össze, így igencsak alkalmas volt a manőverező hadviselésre. Az időjárás azonban nem volt kegyes a hadviselő felekhez: 1814 tele az egyik leghidegebb volt Franciaországban, és a nagy lehűlések váratlan felmelegedésekkel, illetve ezzel járó olvadásokkal váltakoztak.

A harmadik fejezet Napóleon színrelépését és első hadműveleteit mutatja be. A császár Vitryben vonta össze csapatait, majd arra törekedett, hogy Blücher és Schwarzenberg seregeinek egyesülését meggátolja. Saint-Dizier visszafoglalása után ezért Blücher gyengébb serege után vetette magát, amelyre Brienne mellett (január 29.) vereséget is mért. Ezt követően azonban Blücherhez megérkeztek az erősítések Schwarzenbergtől, és La Rothière-nél (február 1.) elszenvedett csatavesztése miatt Napóleonnak vissza kellett vonulnia.

A negyedik fejezetből megismerhetjük a császár seregének menetét Nogent-sur-Seine-ba, ahol újjászervezte csapatait, és a Császári Gárda csatlakozása után felkészült a további hadműveletekre. A szövetségesek közben túlértékelték az elért sikert, és úgy döntöttek, hogy a két sereg ismét különválik: míg Schwarzenberg a Szajna völgyében délről, addig Blücher északra kanyarodva, a Marne völgyében közelíti meg Párizst. Ráadásul Blücher két oszlopban vonulva még jobban széttagolta erőit. Ezt felismerve Napóleon – fedező csapatokat hátrahagyva – főerőivel északnak indult, hogy csapást mérjen a sziléziai hadsereg szárnyára.

Az ötödik fejezet a hadjárat francia szempontból legsikeresebb részét ismerteti, amikor február 10–14. között Napóleon négy csatában (Champaubert, Montmirail, Château-Thierry, Vauchamps) egyenként mért vereséget a sziléziai hadsereg részeire, aminek következtében Blücher kénytelen volt Châlons-sur-Marne-ba visszavonulni, hogy újjászervezze súlyos veszteséget szenvedett csapatait.

A hatodik fejezet a szövetséges főserég Párizs elleni lassú előrenyomulását mutatja be, amelyet csak tovább akadályozott a köztük lévő nézeteltérés a háború utáni viszonyokra nézve. Blücher vereségeiről értesülve az óvatos Schwarzenberg már február 15-én elrendelte a hátrálást Troyes térségébe, de a fővárosát féltő Napóleon gyors menettel így is oldalba tudta támadni, és Mormant (február 17.), majd Montereau (február 18.) mellett vereséget mért a szövetséges hadsereg jobbszárnyának csapataira, ami végül egészen a Langres-fennsíkra való visszavonulásra készítette az ellenség főerejét. A francia siker negatív hozadéka azonban az lett, hogy a szövetségesek március 1-én Chaumont-ban megerősítették koalíciójukat, kizárták a különbéke lehetőségét, és tárgyalási alap gyanánt Franciaországnak a forradalom előtti határokat kínálták, amelyet Napóleon nem fogadhatott el. Ugyanakkor február 25-én megszületett az a döntés is, miszerint az előző évi sikeres stratégiát újra alkalmazva, a szövetségesek kifárasztják Napóleont, miközben lehetőség szerint kerülik a vele való nyílt összecsapásokat, és helyette ismét a marsalljaira összpontosítanak.

A hetedik fejezet Blücher második Párizs elleni hadműveletét ismerteti, aki február végén hadseregével ismét támadásba lendült, és a francia fedező erőket visszavetve újra a főváros közelébe jutott. Ám Marmont marsall csapatainak ellenállása miatt a Marne folyón nem tudott átjutni, és Napóleon közeledtének hírére északi irányba vonult vissza. A császár ugyan Craonne-nál (március 7.) vereséget mért a sziléziai hadsereg utóvédjére, de Blücher egyesülni tudott a német területekről beérkező erősítésekkel, és kétszeres túlerőbe kerülve a laoni csatában (március 9–10.) visszaverte Napóleon támadását, aki előbb Soissonba vonult, hogy rendezze csapatait, majd Reims visszavételével (március 13.) igyekezett javítani pozícióját.

A nyolcadik fejezet Schwarzenberg második Párizs elleni előrenyomulását mutatja be, aki Napóleon távozása után vereséget mért a hátrahagyott francia csapatokra, majd Troyes bevételét követően lassan vonult nyugati irányba. Ezzel ugyan lehetőséget adott a császárnak arra, hogy egy gyors menettel Arcis-sur-Aube-nál (március 20–21.) újra oldalba támadhassa, de most elegendő tartalékok álltak a szövetségesek rendelkezésére, így vissza tudták verni a támadást. A vereség után Napóleon megértette, hogy legyengült hadereje már ahhoz sem elég erős, hogy bármelyik ellenséges hadsereget nyílt csatában legyőzze, kikülönített csapatai pedig nem fogják tudni megvédeni Párizst. Ezért döntött úgy, hogy a szövetséges főserég utánpótlási vonalának elvágásával próbálja meg kikényszeríteni annak visszavonulását, így kelet felé nyomult előre. Az elfogott futárposták miatt azonban a terv lelepleződött, így a két szövetséges hadsereg előbb felvette egymással a kapcsolatot, majd végül március 25-én megindultak

Párizs ellen, és még aznap megverték Marmont marsall csapatait. A marsall hiába tett meg mindent, március 29-én – több utóvéd és kikülönítés hátrahagyása után – a szövetséges főerők Párizs elé érkeztek.

A kilencedik fejezet Párizs védelmét vázolja fel. Noha a város volt Napóleon birodalmának központja, különösebben nem volt megerősítve, így Marmont a rendelkezésre álló közel 40 000 fővel a város előtti dombokon vette fel a harcot a szövetségesek nagyjából 100 000 katonájával. A március 30-i csatában szívós ellenállás után a franciák kénytelenek voltak visszavonulni, és magában a városban már – számos legenda és festmény sugalmazásával szemben – nem is került sor komolyabb harcokra. Napóleon rokonai, hívei és kormányának tagjai elmenekültek, március 31-én pedig a szövetséges uralkodók és parancsnokok a gárdaalakulatok kíséretében be is vonultak Párizsba.

A tizedik fejezet a háború végét mutatja be. Napóleon csak március 27-én szerzett bizonyosságot arról, hogy a szövetségesek Párizs felé indultak, és 31-én hajnalban a fővárostól 12 mérföldre délre értesült a kapitulációról. Ekkor Fontainebleau-ba vonult vissza, ahol összevonta csapatait. Noha a császár még mindig jelentős haderő felett rendelkezett, a Párizsban ellenzékiekből felállított ideiglenes kormány törvényen kívül helyezte, marsalljai ellene fordultak, majd hadserege is bomlásnak indult, és végül április 12-én lemondásra kényszerült. Uffindell itt cáfolja a császár állítólagos öngyilkossági kísérletének legendáját, majd a május 30-án Franciaországgal kötött béke ismertetésével, illetve a Bourbon-restaurációra, a „Száz napra” és a bécsi kongresszusra való kitekintéssel zárja a fejezetet.

A harmadik rész, amely *Az összefoglaló elemzés* címet viseli, két fejezetből áll. Az első a hadjárat francia szempontú értékelésével foglalkozik, amelyet sokan Napóleon legnagyobb hadműveletének tartanak. Ebben megállapítja, hogy a császár sikereit aránylag kis (30–50 000 fős) hadseregének gyors mozgatásával, jobb felderítésével, helyismeretével, jobban irányítható lovasságával és tűzérével aratta; ugyanakkor éppen elégtelen erői, súlyos veszteségei és kimerülő utánpótlási lehetőségei akadályozták meg, hogy győzelmeit döntő sikerré fejleszthesse. A második fejezet a szövetséges hadvezetést elemzi, és leszögezi, hogy noha az eltérő politikai célok, valamint Blücher, illetve Schwarzenberg különböző habitusa kezdetben akadályozták a hadműveletek egységes vezetését, február végén, március elején a politikai álláspontok egyeztetése és az 1813-ban már bevált felörlő stratégia alkalmazása végül lényegében egy hónap alatt a háború sikeres befejezéséhez vezetett.

A negyedik rész *A civil lakosság sorsa* címnek megfelelően a hadszíntér és a mögöttes területek polgárainak életét követi nyomon a hadjárat alatt. Az első fejezet a szövetséges megszállás alá került francia területeken kialakított közigazgatási rendszert és működését vázolja. A második a szövetséges csapatok ellátását, a rekvirálásokat, illetve a külföldi katonák és a helyi lakosság viszonyát vizsgálja. A harmadik a megszállt területeken a Napóleon által is támogatott ellenállást mutatja be, illetve annak az okait, hogy ez miért nem vált általános méretűvé. A negyedik fejezet a két fél által vívott

propagandaháborúval foglalkozik, amelyből részletesen megismerhetjük a napóleoni rendszert, amely tudatosan torzított híreivel végül teljes körű bizonytalanságot okozott a társadalomban. Az ötödik fejezet a népesség kényszerű mozgásait, meneküléseit, illetve a hadifoglyok sorsát mutatja be, akik számára 1814 első fele kifejezetten nehéz volt. A hatodik a betegek és sebesültek életét, szenvedéseit, valamint az 1813-as év végén kitörő tifuszbajrány borzalmait ábrázolja kifejezetten plasztikusan. A hetedik a hadjárat alatt letarolt vidék hosszú évtizedeken át tartó újjáépítését mutatja be, míg végül a nyolcadik fejezet ezt egy konkrét példán, Bar-sur-Aube városának újjászületésén keresztül vizsgálja.

Az igényes kivitelű, számos képpel és térképpel ellátott, sok személyes visszaemlékezéssel illusztrált kötetet az időjárási viszonyok alakulását, a napfelkeltéket és napnyugtákat ábrázoló táblázat, illetve a szövetséges és francia csapatok általános hadrendjeit tartalmazó függelék, négy nyelvű, a kifejezéseket feloldó fogalomtár, bibliográfia, térképlista és jelkulcs egészíti ki.

A könyvben, mint minden munkában, előfordulnak elírások, kisebb hibák, és hiányosságok is. A tartalomjegyzékből kimaradt a negyedik rész címe (6. o.), Blücher Marne-tól való visszavonulásának kezdőnapja 1814. március 2., és nem február 2. (174. o.). Ami pedig a fordítást illeti, a hadtestek, illetve hadosztályok nem mindig megkülönböztethetők, különösen az ún. „Armee-Abteilungok” esetében, mivel például a cs. kir. I. hadtest is „Armee-Abteilung”, illetve a cári VI. hadtest is, pedig utóbbi alá még két gyaloghadtest is be volt osztva (491. o.). Végezetül: mivel a recensens a létszám- és erőviszonyokat kifejező számokat igencsak „kedveli”, különösen csaták és ütközetek esetében, szívesen látott volna ezekből többet, például a francia és a szövetséges hadrendek mellett (491–504. o.).

Zárásképpen még annyit, hogy a recensens 48-as érdeklődése okán kifejezetten kereste a hasonlóságokat a két korszak hadviselése között, már csak azért is, mivel az 1848–1849-es magyar szabadságharc politikai és katonai vezetői gyakran hivatkoztak a korábbi időszakra, illetve igyekeztek is élni a napóleoni kor példáival. Az 1792-ben a francia Nemzeti Gárda (Nemzetőrség) által Párizs védelmére létrehozott négy táborra (Meaux, Soissons, Reims, Châlons-sur-Marne) épülő rendszer (101. o.) gyanúsán hasonlít a magyar vezetés által 1848-ban az önkéntes nemzetőrség számára kiépített négytáboros (Veszprém, Vác, Szolnok, Arad) elhelyezésre, noha az átvétel nem bizonyítható. Ugyanakkor az erdélyi cs. kir. haderő parancsnoka, Anton Puchner altábornagy 1849. március elején végrehajtott átkaroló hadmozdulata a József Bem vezérőrnagy vezette magyar sereg ellen aligha vethető össze Napóleon 1814. márciusában megkísérelt mélységi manőverével (214–218. o.). Elvégre a császár minden más lehetőségéből kifogyva döntött úgy, hogy a túlerőben lévő szövetséges főszereg utánpótlásának elvágásával próbálja meg kikényszeríteni annak visszavonulását, és ezzel új fordulatot adni a hadjáratnak, megmentve Párizst is. Ezzel szemben 1849-ben összességében Puchner volt túlerőben, és hadmozdulata inkább a Bem által Segesvárnál kiépített védelmi állások megkerülését célozta, és csak másodsorban a Székelyföldre vezető ma-

gyar utánpótlási vonal elvágását. Ráadásul Napóleonnal ellentétben a cs. kir. hadvezér a körülményekhez képest elegendő erőt hagyott „fővárosa”, Nagyszében védelmére, és amennyiben a cs. kir. és cári helyőrség a megerődített helységben valóban szívósan védekezik, alighanem ki tudott volna tartani addig, amíg a cs. kir. főerők megérkeznek. Így igazából inkább Bem „hazardírozott” legendás hadmozdulatával, nem Puchner, de a szövetséges helyőrség elemi hibáit, majd lelki „összeomlását” kihasználva sikerült neki a téli erdélyi hadjárat sorsát – a magyar fél számára – eldöntő győzelmet aratnia.⁷

A fentieket összegezve a recenzens végül csak ajánlhatja Andrew Uffindell alapos és olvasmányos kötetét mindenkinek, aki meg akar ismerkedni Napóleon köztudatból jobbára kiesett, „elfelejtett” hadjáratával, vagy csak bepillantást szeretne nyerni a bomlófélben lévő bonapartista rendszer végnapjaiba, illetve a hadjáratot elszenvedő civil lakosság túlélésért való küzdelmeibe.

Kemény Krisztián

SALLAY GERGELY PÁL

„HADISZALAGON, KARDOKKAL”

Az első világháború hatásai az osztrák–magyar kitüntetési rendszerre

(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2020. 179 o.

ISBN 978-963-519-004-1)

A katonai bátorság értékelésére való törekvés már az ókor több nagy civilizációjában megjelent. A római hadsereg számos, harctéren is viselhető kitüntetéssel (*phalera*) rendelkezett, amelyek nevéből a falerisztika tudományág elnevezése is ered. Az egyenruhán hordható kitüntetések az idő előrehaladtával a világ szinte minden hadseregében szolgáló katonák büszkeségévé váltak.

Az új kitüntetések alapításához a legjobb táptalajt a zajló fegyveres konfliktusok szolgáltatták. Az első világháború évfordulójának okán szerencsére több, a viláégést különböző nézőpontokból taglaló kiadvány is született. A továbbiakban ismertetett mű a centenáriumi témájú könyvek sorába illeszkedik. A szerző, Sallay Gergely Pál, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Numizmatikai Gyűjteményének vezetője, akinek munkásságával már eddig is számos hazai kitüntetésekkel és jelvényekkel kapcsolatos cikkben, könyvben találkozhatott az olvasóközönség. (Pl. *Seregszemle fémben, zománcban. A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényei, 1938–1945.*

⁷ Az önkéntes nemzetőrség 1848. augusztus 27-én létrehozott kerületi táboraira lásd *Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán.* Budapest, 1973. 185. o. A Napóleon–Puchner analógiára pedig lásd *Kovács István: Bem tábornok. Az örök remények hőse.* Budapest, 2014. 204–205. o.